

«ПЕДАГОГІКА СЕРЦЯ»: УПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРАКТИКУ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗВО

У статті висвітлено інформаційні особливості поняття «педагогіка серця» як ефективного напрямку встановлення емоційного контакту в процесі педагогічної взаємодії. Визначено завдання і мету інтеграції ідей В.О. Сухомлинського у практику освітнього процесу ЗВО у форматі «педагогіки серця». Окреслено шляхи їх впровадження як підґрунтя якості освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства. Проаналізовано праці вітчизняних і зарубіжних науковців, лінгводидактів, педагогів-практиків, які стосуються педагогічної спадщини видатного педагога.

Ключові слова: емоційний інтелект, емоційний контакт, заклад вищої освіти, інформаційна педагогіка, «педагогіка серця», освітній процес, якість освіти.

© Козир М.В., 2018

Щоб стати справжнім педагогом, вихователем дітей,
треба віддати їм своє серце, пройти школу сердечності,
тобто пізнати серцем все, чим живе, про що думає вихованець.

В.О. Сухомлинський

Вступ. Сучасна соціальна ситуація у світі змушує дітей часом почуватися некомфортно. Вони відчують на собі постійний тиск інформаційного суспільства. Потік негативної інформації є настільки масштабним, що малеча з дитинства сприймає цей негатив як норму. На нашу думку, така тенденція є небезпечною для суспільства і держави загалом, адже в майбутньому це вплине на формування асоціальної та соціально неприйнятної поведінки майбутніх громадян. Саме тому дуже важливо максимально оточити дітей позитивними емоціями та належним моральним прикладом як у родині, так і в школі, на дитячих майданчиках, у позашкільних освітніх установах.

Процес підготовки майбутніх педагогів охоплює багатоаспектні питання дидактики і теорії виховання, адже на сьогодні надто важливим є сформулювати фахівця освітньої галузі нового формату, здатного знайти підхід до кожної дитини, вбачати в ній не лише здобувача знань і компетентностей, але й передусім особистість. Власне на цьому своєму часу наголошував видатний педагог-гуманіст, автор унікальної педагогічної системи — Василь Олександрович Сухомлинський.

39-та сесія Генеральної конференції ЮНЕСКО затвердила рішення про відзначення у 2018 році на рівні ЮНЕСКО 100-річчя від дня народження Василя Олександровича Сухомлинського. На виконання постанови Президії НАПН України № 1-2/15-381 від 21 грудня 2017 р. «Про відзначення у 2018 році 100-річчя від дня народження

Василя Олександровича Сухомлинського» на державному рівні запропоновано проведення низки заходів, присвячених цій події. Власним дослідницьким проектом ми маємо на меті привернути увагу до актуальності впровадження принципів гуманної педагогіки Василя Сухомлинського в наш час, дослідження і вивчення літературного доробку видатного педагога, поєднання зусиль школи і батьків у формуванні гармонійно розвинутої особистості дитини через роботу з дитячою книгою, необхідності духовного відродження нації засобами так званої «педагогіки серця».

Метою статті є дослідження процесу інтеграції так званої «педагогіки серця» та взагалі упровадження педагогічних ідей В.О. Сухомлинського у практику освітнього процесу закладу вищої освіти (у форматі інформаційної педагогіки).

Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних науковців, лінгводидактів, педагогів-практиків дав можливість визначити теоретичну основу нашого дослідження.

Провідні аспекти педагогічної теорії і практики Василя Сухомлинського розглядалися у дослідженнях М. Антонця, І. Беха, Н. Гупан, Н. Дічек, І. Зязюна, В. Кузя, О. Савченко, М. Сметанського, О. Сухомлинської, В. Федяєвої. Автори наукових розвідок акцентують увагу на значущості позитивного емоційного стану дитини в процесі навчання, на вихованні педагогами бажання вчитися. Так, у колі досліджень О. Сухомлинської неабияку роль відіграють питання розвитку «позитивного почуття задоволення учінням,

щоб із цього почуття виник і утвердився емоційний стан — пристрасне бажання вчитися» (Сухомлинський В., 1977, с. 7).

Виокремленню етапів становлення складових педагогічної системи В.О. Сухомлинського і їх розвитку присвятили свої праці М. Богуславський, Б. Кваша, В. Кузь, М. Мухін, В. Риндак, А. Розенберг, О. Сухомлинська.

Вивчення педагогічного доробку Василя Олександровича не обмежується колом вітчизняних досліджень, а інтегрується у міжнародний науковий простір: Х. Франкос і М. Ціандзі (Греція), В. Іфферт, Р. Штайник, Е. Гартман (Німеччина), М. Біблюк, С. Лашин (Польща), Л. Мілков (Болгарія), Бі Шуджі, Ван Ігао (Китай), А. Кокеріль (Австралія).

Професор Ван Ігао зазначає, що «потрібно запозичити ті ідеї В.О. Сухомлинського, які допоможуть у процесі навчання й виховання ще більше сформувати людські почуття, прищепити любов, звільнити учнів від важкого вантажу “навчання заради іспитів”, виховати у них гуманістичні засади» (Лі Цзихуа, 2011, с. 51–53).

На нашу думку, необхідним критерієм якості сучасного освітнього процесу є встановлення емоційного контакту викладача з аудиторією. Важливим показником також є обізнаність педагога у питаннях особливостей власного емоційного інтелекту, високий рівень розвитку його емоційно-інтелектуальних здібностей у процесі управління взаємовідносинами.

Аналіз зарубіжних досліджень засвідчив, що вивченням емоційного інтелекту займалися такі вчені: Р. Бар-Он — некогнітивною теорією емоційного інтелекту, Х. Вайсбах і У. Дакс — емоційним інтелектом як умінням «інтелектуально» керувати власним емоційним життям, Д. Гоулман висвітлював питання теорії емоційної компетентності, Дж. Майер, П. Селовей, Д. Карузо розробляли теорію емоційно-інтелектуальних здібностей тощо.

Л. Виготський досліджував ідею єдності афективних та інтелектуальних процесів, яку згодом розвивали у власних працях О. Леонтьєв (про те, що мислення має емоційну (афективну) регуляцію) і С. Рубінштейн (про вплив емоцій на інтелектуальний процес). Д. Люсіну належить розроблення двокомпонентної теорії емоційного інтелекту.

Не можна не погодитися з багатьма твердженнями дослідників про те, що справжній педагог зобов'язаний мати високий рівень емпатії. Свого часу Деніель Гоулман так описував людей із розвиненим емоційним інтелектом: вони добре розуміють власні емоції (самосвідомість), керують власними емоціями (самоконтроль), з емпатією ставляться до емоцій інших людей (соціальне розуміння), добре справляються з емоціями інших людей (управління взаємовідносинами).

Власне на високий рівень розвитку емоційного інтелекту педагога, на нашу думку, спирався гуманіст Василь Сухомлинський, коли висловлювався про те, що «піклування про успіхи в навчанні починається з піклування про те, що їсть і як спить дитина, яке її самопочуття, як вона грається, скільки годин протягом дня буває на свіжому повітрі, яку книжку читає і яку казку слухає, що малює і як висловлює в малюнку свої думки й почуття, які почуття пробуджує в її душі музика природи, яка улюблена казка є у дитини, наскільки чутливо сприймає вона радість й негаразди людей, що вона створила для інших і які почуття пережила у зв'язку з цим» (Сухомлинський В., 1977, с. 58).

«Педагогіка серця» як ефективний напрям встановлення емоційного контакту в процесі педагогічної взаємодії. Займаючись дослідженням педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського, ми віднайшли термін «педагогіка серця» (Сухомлинський В., 1977, с. 316). У відповідь на лист Михайла Ч., в якому він звертається із запитанням «Як подолати байдужість?», Василь Олександрович ділиться роздумами про те, що «молодіжна педагогіка — це не педагогіка уроку, а педагогіка душі і серця, думки і переконання. Неймовірно складна річ!» (Сухомлинський В., 1977, с. 317). Педагог має перед кожним вихованцем відкривати «світ майбутній і не тільки загальний, а й особистий: кожного хлопця, кожної дівчини». На цьому шляху дуже важливим критерієм педагогічної майстерності є можливість випереджати хоч на один крок все те, що відбувається навкруги, і не лише на словах, а й у безпальної буденній практиці.

Другою, не менш важливою настановою В.О. Сухомлинського для педагогів є те, що кожна істина, яка впливає із «педагогіки серця», має бути тісно пов'язаною із багатьма іншими істинами, і «якщо в одному якому-небудь куточку юнацького серця утвориться пороженча, вона загрожує всьому серцю. Ідеться про святині юнацтва» (Сухомлинський В., 1977, с. 318).

У наш час, коли розвиток інформаційних технологій набирає обертів, формат традиційної педагогіки змінився форматом інформаційної педагогіки, варто пам'ятати про те, що власне педагог вкладає в душу кожної дитини. Готуючи фахівців освітньої галузі високого гатунку, викладачі закладів вищої освіти педагогічних спеціальностей мають встановлювати емоційний контакт з кожним студентом, а також вчити цьому майбутніх педагогів. Із цією метою, на нашу думку, доцільно впроваджувати проектну діяльність у форматі «50х50», коли 50 % лекційних занять студенти поєднують із 50 % практичного застосування теорії в проектах.

Таким чином, у процесі вивчення дисципліни «Педагогіка» студентами II курсу спеціаль-

ності «Українська філологія» Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка було ініційовано проект «Дитяча усмішка», який спрямовано на популяризацію у суспільстві унікального педагогічного досвіду видатного педагога-гуманіста В.О. Сухомлинського, на дослідження його літературної спадщини з метою осучаснення його творів і донесення змісту до сучасних маленьких читачів і їхніх батьків зі збереженням початкового авторського задуму. Адже «виховання великого, доброго серця, — писав Василь Олександрович, — це, образно кажучи, турбота про ту гілку, на котрій зеленіють пишні паростки людяності, гуманності». Базою для апробації авторських перероблених версій було обрано школу I–III ступенів № 231 Оболонського району міста Києва, а саме — 3-А клас (класний керівник — Олена Іванівна Терещенко, вчитель початкових класів, старший вчитель). Вже другий рік діти цього класу ведуть читацькі щоденники прочитаних оповідань Василя Олександровича, а вчитель вдало застосовує запропоновану видатним педагогом методику навчання в «Школі під блакитним небом», володіючи високою емоційною культурою та неабияким емоційним інтелектом. Свого часу видатний педагог так висловлювався про рівень розвитку емоційної культури вчителя: «Емоційна культура — це, образно кажучи, правильно налаштована скрипка. Тільки тоді, коли скрипка настроєна, на ній можна грати. Учителеві треба вміти контролювати свої сердечні поривання розумом, не піддаватися емоційній стихії. Особливо важливо це тоді, коли треба приймати рішення в зв'язку з помилковими, необачними, одним словом, неправильними вчинками ваших учнів. Мистецтво й майстерність педагога саме і полягає в умінні поєднувати сердечність з мудрістю» (Сухомлинський В., 1977, с. 322).

Інтеграція ідей В.О. Сухомлинського у практику освітнього процесу ВНЗ у форматі «Педагогіки серця». Інтеграція проекту «Дитяча усмішка» в українське суспільство, на нашу думку, допоможе висвітлити актуальність проблеми взаємин сучасних батьків і дітей, яка полягає в тому, що за браком часу батьки не приділяють достатньої уваги власним дітям, не надають належного морального прикладу та не сприяють духовному зростанню майбутнього покоління нашої держави.

Як спосіб вирішення даної проблеми вважаємо за необхідне проведення неформатних виховних заходів із учнівською та студентською молоддю, літературних бесід з батьками, використовуючи засоби ІКТ, впровадження дискусійних методів навчання («Мікрофон», «Мозковий штурм», «Акваріум», «Займи позицію», «Засідання експертної групи», «Дискусійний клуб», «Килимкові читання», «Віртуальна подорож» тощо). Таким

чином, впровадження проекту в освітнє середовище школи та університету сприятиме формуванню таких навичок ХХІ століття, як: здійснення вибору та прийняття комплексних рішень; відповідальність за спільний результат; співпраця в групі; бачення зв'язків між минулими і сучасними подіями; пристосування до складності та стрімких змін сучасного світу; бажання і здатність навчатися протягом життя.

Одним з важливих інструментів досягнення поставленої мети є казки. Казки допомагають зрозуміти основу взаємин між людьми, усвідомити, що таке любов, дружба, радість, смуток, обман, злість, і все це на простих і зрозумілих прикладах. У своєму проекті ми користуємось унікальним досвідом видатного педагога та письменника В.О. Сухомлинського, адже він присвятив усе своє життя дослідженню дитячої психології, вивченню найтонших особливостей дитячої душі. І щоб донести мораль його літературної спадщини, зокрема казок, до сучасного читача, ми у своєму проекті робимо спробу їх актуалізувати, зберігши початковий авторський задум.

Етапи впровадження проекту «Дитяча усмішка» в українське суспільство:

- 1) проведення студентами-філологами спільно з учнями 3-А класу «Килимкових читань під блакитним небом» з метою обміну життєвим досвідом: формування в учасників проекту бачення суспільних проблем, напрацювання шляхів вирішення конфліктів у системах «дитина — дитина», «дитина — педагог», «дитина — батьки»; розвиток відчуття прекрасного; збереження родинних традицій; розуміння себе як нерозривного цілого з природою;
- 2) видання і презентація збірки авторських казок студентів і дітей «Дитяча усмішка» (на матеріалі оповідань і казок В.О. Сухомлинського);
- 3) проведення тренінгу «Коло вибору» щодо розроблення правил класу на основі принципів дитиноцентризму (матеріали творів В.О. Сухомлинського);
- 4) моделювання сюжетів авторських казок дітей із використанням конструктора «LEGO-SYSTEM»;
- 5) віртуальна подорож «Стежками Сухомлинського» до НВК «Павлівська загальноосвітня школа I–III ступенів — ліцей імені В.О. Сухомлинського»;
- 6) започаткування «Саду Матері» і «Квітника Радості» на пришкольній ділянці школи I–III ступенів № 231 Оболонського району м. Києва за участі представників КМДА, РДА, доньки та онуки видатного педагога — Ольги і Лесі Сухомлинських, адміністрації школи, вчителів, студентів, батьків і учнів;

- 7) відкриття інтерактивної «Сонячної галереї» творчих робіт студентів, дітей і батьків (на матеріалі літературної спадщини видатного педагога) на базі ДНПБ ім. В.О. Сухомлинського (м. Київ);
- 8) презентація проекту «Дитяча усмішка», ознайомлення цільової аудиторії з унікальним досвідом В.О. Сухомлинського;
- 9) проведення презентації досвіду роботи координатора О.І. Терещенко;
- 10) започаткування «Алеї добрих справ»: висадження дерев студентами разом із Л.В. Сухомлинською.

Висновки. Таким чином, під час написання та обговорення авторських версій казок діти навчатимуться висловлювати власну думку, вдало її аргументувати перед аудиторією однолітків, аналізувати досвід стосунків у родині, формуватимуть власний світогляд на основі прочитаних творів. У процесі проведення неформатних заходів студенти розвиватимуть креативність, кри-

тичне мислення, ментальну гнучкість, отримають практичний досвід комунікації з підростаючим поколінням. Підготовка і проведення виховних заходів сприятимуть закладенню основ взаємин між людьми, усвідомлення, що таке любов, дружба, радість, смуток, обман, злість, і все це на простих і зрозумілих прикладах.

Отже, зазначимо, що думку про те, що любити дітей — це найлегша і найпростіша справа, нами спростовано. Багато хто з батьків і педагогів вважає, що бути добрим, доброзичливим, рідним своїй дитині, бажати їй добра — це вже і є любов. Але таке розуміння проблеми є хибним. У проекті «Дитяча усмішка» ми керуємось таким висловом Василя Олександровича: «Любити дітей — це, як сказав, найтонша, найскладніша і наймудріша річ, яка приходить з досвідом. Справжня любов поєднує в собі відповідальність за дитину і бажання добра. Якщо є відповідальність, то є і вимогливість. Справжня вимогливість — це дитя любові і відповідальності».

ДЖЕРЕЛА

1. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>
2. *Лі Цзихуа*. Використання педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського в освітньому процесі КНР / Лі Цзихуа // Педагогічні науки. Науковий вісник МДУ ім. В.О. Сухомлинського. — 2011. — Вип. 1.33. — С. 51–53. Режим доступу : http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/12_9.pdf
3. *Сухомлинський В.О.* Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. — К. : Рад. шк., 1977. — Т. 3. — С. 7–279.
4. *Сухомлинський В.О.* Сто порад учителям / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. — К. : Рад. шк., 1976. — Т. 2. — С. 419–654.
5. *Сухомлинський В.О.* Павлівська середня школа / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. — К. : Рад. шк., 1976. — Т. 4. — С. 7–390.
6. *Сухомлинський В.О.* Розмова з молодим директором / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. — К. : Рад. шк., 1976. — Т. 4. — С. 393–626.
7. *Сухомлинський В.О.* Педагогіка серця / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. — К. : Рад. шк., 1977. — Т. 5. Статті. — С. 316–321.
8. *Сухомлинський В.О.* Слово вчителя в моральному вихованні / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. — К. : Рад. шк., 1977. — Т. 5. Статті — С. 321–330.

REFERENCES

1. Kontseptualni zasady reformuvannya serednioi osvity Novoi ukrainskoi shkoly [Conceptual Principles of Secondary School Reform “The New Ukrainian School” Concept of the New Ukrainian School]. (in Ukrainian). <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>
2. *Li Tzykhua*. Vykorystannia pedahohichnoi spadshchyny V.O. Sukhomlynskoho v osvitniomu protsesi KNR [Use of Pedagogical Heritage of V.O. Sukhomlynskyi in Educational Process of the People’s Republic of China.] // Naukovyi visnyk MDU imeni V.O. Sukhomlynskoho. «Pedahohichni nauky». — Vyp. 1.33, 2011. — S. 51–53 (in Ukrainian). http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/12_9.pdf
3. *Sukhomlynskyi V.A.* Sertse viddaiu ditiam [I Give My Heart to Children]. / V.O. Sukhomlynskyi // Vybr. tvory: V 5-ty t. T. 3. K. : Rad. shkola, 1977. — S. 7–279 (in Ukrainian).
4. *Sukhomlynskyi V.O.* Sto porad uchytelevi [One Hundred Tips for Teacher.] / V. O. Sukhomlynskyi // Vybr. tvory: V 5-ty t. T. 2. K. : Rad. shkola, 1976. — S. 419–654 (in Ukrainian).
5. *Sukhomlynskyi V.O.* Pavlyska serednia shkola [Pavlyska high school.] / V. O. Sukhomlynskyi // Vybr. Tvory : V 5-ty t. — T. 4. K. : Rad. shkola, 1976. — S. 7–390 (in Ukrainian).

6. Sukhomlynskyi V.O. Rozмова z molodym dyrektorom [Talk with Young Director]. / V. O. Sukhomlynskyi // Vybr. Tvory : V 5-ty t. — T. 4. K. : Rad. shkola, 1976. — S. 393–626 (in Ukrainian).
7. Sukhomlynskyi V.O. Pedahohika sertsia [Pedagogy of Heart]. // Vybrani tvory. V 5-ty t. T. 5. Statti. — K., «Rad.shkola», 1977. — S. 316–321 (in Ukrainian).
8. Sukhomlynskyi V.O. Slovo vchytelia v moralnomu vykhovanni [Word of the Teacher in Moral Education]. // Vybrani tvory. V 5-ty t. T. 5. Statti. — K., «Rad.shkola», 1977. — S. 321–330 (in Ukrainian).

Козырь М.В.

«ПЕДАГОГИКА СЕРДЦА»: ВНЕДРЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИДЕЙ В.А. СУХОМЛИНСКОГО В ПРАКТИКУ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА ВУЗА

В статье освещены информационные особенности понятия «педагогика сердца» как эффективного направления установления эмоционального контакта в процессе педагогического взаимодействия. Определены задачи и цели интеграции идей В.А. Сухомлинского в практику образовательного процесса вуза в формате «педагогика сердца». Намечены пути их внедрения как основы качества образования в условиях развития информационного общества. Проанализированы труды отечественных и зарубежных ученых, лингводидактов, педагогов-практиков, посвященные изучению педагогического наследия выдающегося педагога.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, эмоциональный контакт, высшее учебное заведение, информационная педагогика, «педагогика сердца», образовательный процесс, качество образования.

M. Kozyr

“HEART PEDAGOGY”: INTRODUCTION OF VASYL SUKHOMLYNSKYI’S PEDAGOGICAL IDEAS TO PRACTICE OF EDUCATIONAL PROCESS OF HIGHER EDUCATION ESTABLISHMENT

The article highlights the information features of the concept of “heart pedagogy” as an effective way to establish emotional contact in the process of pedagogical interaction; tasks and goals of integration of Vasyl Sukhomlynskyi’s ideas are defined in the practice of the educational process of university in the format of “heart pedagogy”; the ways of their introduction as the basis of the quality of education in the conditions of the development of the information society are outlined; the works of national and foreign scientists, linguodidacts, teachers-practitioners, devoted to the study of pedagogical heritage of an outstanding teacher are analysed.

Nowadays, when the development of information technology is gaining momentum, the format of traditional pedagogy has changed the format of information pedagogy, it is worth remembering that the teacher himself puts into the soul of each child. When preparing specialists of the high-level educational sector, teachers of higher education institutions of pedagogical specialties should establish emotional contact with each student, and also teach future educators. To this end, in our opinion, it is expedient to implement the project activity in the format “50x50”, when 50 % of the lectures students combine with 50 % of the practical application of the theory in the projects.

Thus, the study of the subject “Pedagogy” by second-year students of the specialty “Ukrainian Philology” of the Institute of Philology of Borys Grinchenko Kyiv University initiated the project “Children’s smile”, which is aimed at promoting the society unique educational experience of outstanding teacher-humanist Vasyl Sukhomlynskyi, study of his literary heritage to modernize his works and bring the content to modern little readers and their parents without changing original author’s idea.

While writing and discussing the author’s versions of fairy tales, children will be taught to express their own opinion, successfully argue for it in front of an audience of peers, analyse the experience of relationships in the family, form their own worldview on the basis of read works. In the course of informal events, students will develop creativity, critical thinking, mental flexibility, get practical experience of communication with the younger generation Z. Preparation and performance of educational activities will be basis for the relationship between people, awareness of love, friendship, joy, sadness, deception, anger, set simple and clear examples.

Key words: information pedagogy, quality of education, educational process, “heart pedagogy”, establishment of higher education, emotional intelligence, emotional contact.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2018

Прийнято до друку 29.03.2018